

ԼԵՅՈՒԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ**ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐ ԲԱՌԵՐ**

Ս. ԵՓՐԵՄԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԷՋ

(Տգ. Վենետիկ 1836)

(Շար. տես Բազմավէպ, 1926, էջ 46)

17. Պարէ

Եւ ոչ պատրեաց զմեզ ուղեղ (?) պար-
գժացն նորա և ոչ խտղեաց զմեզ սաստ-
կութիւն պարէիցն նորա և ոչ կափոյց
զմեզ որոգայթ մենքնայիցն նորա և ոչ
թագաւորեաց ի միջի մերում սպանող
գեղարդն նորա (հտ. Բ. էջ 241):

Կը կարծեմ որ պէտք է ուղղել պարսիցն
«պարսպարկիներու», որուն յարմար կու-
գայ սաստկութիւն յատկացեալը. բայց
անյարմար կը թուի խտղեաց բայը. ասի-
կա կը պահանջէ սիրտ շղոյղ, հաճելի
բան մը. ուստի կարելի է որ պէտք է
կարդալ սաստկութիւն պարէիցն (ըրամի,
ստացուածքի, կաշառքի առատութիւնը
մեզ չզրգոցեց): Բնագիրը կրնայ վճռել
խնդիրը:

18. Ռաբունայ

Այն որ նա ինքնին օծ և զրոշմեաց
զմեզ ի ձեռն ռաբունային Հոգւոյն՝ զոր
ետ ի սիրտս ձեր (հտ. Գ. էջ 88):

Այս բառը ծանօթ էր մեզ միայն մէկ
վկայութեամբ, ուր սակայն թէ՛ ձեռով և
թէ՛ նշանակութեամբ անստոյգ է. «Եւ ի
ձեռին նոցա զանշուշտ որունայն» (Եղիշ.
բ. էջ 118, այլ ձ. ռաբունայ, ըրբունայ):
Հին բառաբանը ասիկա կը մեկնէր «պը-
սակ»։ Ռաբունայն ասաց (ոմն), թէ չէ
պարսիկ (բառ). բայց յայտ է ի նախա-
տես բանից մոգպետին, զի պատկն է:
Ասոր հետեւելով ՆՀԲ և Զախշախեան կը
ղեկն «բրաբրոն», բրաբրոնեան պատկ».
Առձեռնը ունի «առհաւատչեայ»:

Բառիս կասկածական նշանակութեան
վրայ լոյս կը սփռէ Եփրեմի վերի վկա-
յութիւնը, որ առնուած է Բ. Կոր. Ա.
22 համարէն. ասիկա մեր թարգմանութեան
մէջ հետեւեալ ձևով է. Եւ որ օծ զմեզ՝
Աստուած է. որ և կնքեաց զմեզ և ետ
զատհաստչեայ Հոգւոյն ի սիրտս մեր (յն.
τὸν ἁβρίσθωνα). Այս համեմատութենէն կ'ե-
րեւայ որ ռաբունայ կը նշանակէ «առհա-
ւատչեայ», ինչ որ կը հաստատէ նաև
բառին ծագումը, հմմտ. ասոր. rahbōnā
«գրաւ, աւանդ». հայերէն բառը ասորե-
րէնէ փոխառեալ է (Հիւլշ. Arm. Gram.
316), հետեւաբար և ուղղագոյն ձևը աս-
րունայ է:

19. Տեռն

Եւ արդ զխոզան՝ որ պեղծն համարեալ
են արարչին՝ հեղձոյց, և արար կամա և
զիւացն, և արկ տուգանս ի վերայ տեռն
երամակին, և զքնն զիտացին զտանջիչն
իւրեանց (հտ. Բ. էջ 69):

Անձանօթ և անստոյգ բառ է. թուի թէ
երամակին ածականն է և կը նշանակէ
«պիղծ, անմաքուր»: Բայց կրնայ ըլլալ
որ հասարակ համառոտագրութիւն մ'ըլ-
լայ, փոխանակ տեռն. և այս աւելի
համահայեցան է: Ասորի բնագրին համեմա-
տութիւնը պիտի վճռէ խնդիրը:

20. Յմախիւլ

Յիւղ յորժամ արկանէ վարդ՝ լինի
վարդիւղ. և եթէ ցմախ արկանէ՝ լինի
ցմախիւղ. իսկ եթէ խնդամուլ արկցէ՝ լինի
խնդամուլիւղ (հտ. Գ. էջ 102):

Կը նշանակէ «ցմախ բոյսով (բառ Հայ-
բուսակ & 3022 cucubalus behen, si-
line inflata, gypsophile) պատրաս-
տուած իւղ»: Տպագրին մէջ երեքն ալ
իրրև առանձին բառեր առնելով զրուած է
ցմախ իւղ, վարդ իւղ, խնդամուլ իւղ, մինչ-
դեռ պէտք է միացնել և իրրև նոր բառեր
մտցնել բառարանի մէջ:

21. Քող

Եկի հասի ի վերայ քոյ, և տեսի զքեզ զի հասեալ էր ժամանակ քո և ժամ քողաց քոց (հտ. Բ. էջ 305):

Հատուածս առնուած է Եզեկիէլի մարգարէութենէն (ԺՁ. 8), որ մեր Թարգմանութեան մէջ սահպէս է. «Տեսի զքեզ զի հասեալ էր ժամանակ քո և ժամանակ խոխոտաց քոց»: Երբայակա՛ն բնագիրը ստորագծեալ բառին տեղ ունի Ծ׳׳ׁ Ժ׳ׁ Ժ׳ׁ Ժ׳ׁ «սիրոյ, կրից, տոբանաց», ուստի Եփրեմի յիշեալ քոջ բառը պիտի առնենք իբրև «տոբի»:

Ժողովրդական բարբառներու մէջ անասուններու մերձաւորութեան համար գործածուած բառերը նոյն իսկ անասուններու անուններն են. ինչպէս ցոյց գալ, ցոյց տանել, ցոյց ուտել կամ ցրալ. «կովի խառնք», բղաւ ցալ «նոյն նշ.» (Թրգ. buya ցուլ բառէն), բոբրի ցալ, բոբրով ցալ, բոբրալ «շանց խառնք» (քե՛ր «էջ շուն» բառէն), այսպէս ալ ունինք քաղ ցալ, քաղ ուտել, քաղալ «էջ այծին մերձաւորութիւնը», որ կազմուած ի քաղ «բարու այծ» բառէն: Այնուհետև այս բառերը իրենց նախնական նշանակութիւնը փոխելով՝ ընդհանրացած են. ցլալը միայն կովի համար չէ, այլ նաև կատուի համար (Բուլանբխ), քաղ ուտելը միայն այծի համար չէ, այլ և կովին ու մաքիին համար, ճոթալը միայն շան չէ, այլ զայլի, արջի, նաև էջի համար: Նոյն իսկ մարդու համար Ամբատի դատաստանագրին մէջ ունինք ցոյլ, իբրև «կնո՛ւ մը ապօրինի սիրականը, տոբողը» (հրտր. Karst, էջ 120, 121): Այս բոլոր ըսածներէն կը հետևի թէ Եփրեմի յիշեալ քոջ բառը պէտք է սրբագրել քաղ «տոբի, խառնք» և թէ այս քաղը ծանօթ քաղ «արու այծ» բառին մէկ առումն է միայն:

Բառարանները Եփրեմի յիշեալ բառը հասկցած են անուշտ քաղ «ծածկոյթ» և անուշադիր անցած. բայց այս պարագային սեռական պիտի ըլլար քողոց. սըր-

բագրելով քաղ, բառին աջ վերջաւորութիւնը կ'արդարանայ:

Քաղ բառին «խառնք» նշանակութիւնը ինծի աւելի հեռու կ'առաջնորդէ: Կը կարծեմ որ հ. քաղոց ամսանունն ալ սակէ կազմուած է, իբրև անասնոց խառնից ժամանակը կամ ամիսը:

Գիտենք որ մեր անշարժ տոմարով քաղոցը կը համապատասխանէ դեկտ. 9 — յունվար 7, որ հայ երկրի համար խառնից ամիսը չէ: Բայց անշարժ տոմարը յետին գործ է. աւելի առաջ տոմարը ջարժական էր և այն ժամանակ՝ երբ առաջին անգամ ամասնունները դրուեցան, հարկաւ անոնք պիտի պատասխանէին եղանակին: Մեր 12 ամսանուններուն մէջ նաւասարդ (պրս. նոր տարի), հառի (վրաց. երկրորդ ամիս), սահմի (վրաց. երրորդ ամիս) են. հղանակ ցոյց տուող բառեր չեն. միայն քաղոցն է՝ որ իմ այս մեկնութեանս՝ կը դառնայ եղանակ ցոյց տուող բառ մը, և երկրորդ՝ արեւ ամիսը, որ նշանակելով ճարև, արեւակ, անշուշտ յարմար է միայն յունիս կամ յուլիս ամիսներուն: Գուցէ քաղոց բառին համար տուած մեկնութիւնս կասկածելի ըլլար. բայց արեւ ամիսը միայն, յունիս — յուլիսին յարմարելու հանգամանքը կը ցուցնէ և կը հաստատէ որ ենթադրութիւնս ճիշտ է:

Հիմա պէտք է փնտռել թէ ո՞ր Թուին է որ քաղոց ամիսը մարտին կ'իյնայ: Տոմարական հաշիւները կը ցուցնեն որ նաւասարդի մէկը նոյեմբերի մէկին եկած է 1560 Թուին. հետեաբար նոյն հայկական տարուայ քաղոցի մէկը եղած է 1561 Թուի մարտի մէկին: Ասկէ աւելի առաջ մինչև Ե. դար՝ երբ անանդուած են մեզ մեր ամսանունները իբրև արդէն պատրաստ տոմար, երբեք քաղոցը մարտին պատահած չէ: Ետ երթալով 1560 Թուէն մէկ Հայկայ շրջան (1460 տարի), կը գտնենք որ մէկ անգամ ալ քաղոցը մարտին հանդիպած է Յ. Ք. 100 Թուին, ուստի Յ. Ք. 100 բուսպահնի և որ դրուած է քաղոց քառը կամ նոյն է ըսել թէ այս բուսպահնի և որ կազմուած է հայկական տոմարը:

Այն աշպէսով մենք կը հասնինք անսպասելի, անակնկալ եզրակացութեան մը. — հայերէն բառի գործածութեան վկայութիւնը Յ. Ք. 100 թուականին, Ոսկեգարէն 300 տարի առաջ, հնութիւն մը՝ որուն հասած չեն երբեք ո՛չ մեր ձեռագիրները, ո՛չ մեր արձանագրութիւնները և ո՛չ ալ ուրիշ ազգերու հին հին յիշատակարանները:

22. Օրայ

Քարոզեաց Յովնան զկործանումն ի վերայ Նինուէացոցն. արկ ի նոսա սոսկումն և Պրոգնումն, և սերմանաց ի նոսա հրացումն, և ետուն նոցա նմա օրայ զապաշաւ ոգոց և պտուղ ապաշխարութեան (Հտ. Բ. էջ 109):

Թերեւս որայ բառն է՝ իբր հոմանիշ պտուղ ձևին: Բնագրին համեմատութիւնը հոս բոլորովին անհրաժեշտ է:

* *

Ս. Կիբեմի Խոստովանութեան մէջ՝ որ հրատարակուած է վերոյիշեալ Գիրք Աղօթից մէջ (տպ. Երուսաղէմ 1870), կը գտնեմ ես երեք բառ, որոնք են.

1. Ժամարհակ «ժամասացութեան վերջը, ժամէն արձակուիլը». Մեղայ... անյազ ուտելով, զորովայնս խնդելով, առանց ժամի և ժամարձակի ճաշակելով, զպահսն արհամարհելով (էջ 20): Ասկէ կ'երևայ նաև որ ժամասացութեան միջոցին ճաշելը մեղք կը համարուէր:

2. Զասագայրատոս «ճառագայթ տուող, շողք արձակող». Ճրպզ ճշմարտութեան և ճառագայթատու, մերկեա՛ յինէն զխաւար մթացեալ մեղացա (էջ 26):

3. Վաճառասիրի շշահողիտութիւն ընել. Մեղուցեալ եմ Աստուծոյ ազահութեամբ և արծաթսիրութեամբ, խարելով, աւելի առնելով և պակաս տալով, վաճառասիրելով, կծծելով, գաղտ գողնալով (էջ 20):

Հ. ԱՆՈՒԾԱՆ

վեհրջ

«ԽՈՋԱՐԱՐ»

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»-ի փետրուարի պարկին մէջ հանդիպեցայ Պր. Աճառեանի Ս. Ե. Կիբեմի ճառերուն մէջ գտած՝ «Նոր բառերու» շարքին՝ և Խոհարար բառս, որու բացատրութիւնն անորոշ թողուած է:

Այդ բառը իմ մտքին ալ շփոթութիւն պատճառեց, երբ Հոռմի Խաղտուտոս Բիբլիո Աստուածաշէի Հիմնարկութեան Պրոֆ. Յ. Մարէտտիի խնդրանք յիշեալ Յովնանու ճառի խալեբէն թարգմանութիւնն ըրի. երբ զարմանքս բացատրեցի ասորագէտ Պրոֆեսորին՝ ժպտելով ասաց, որ բնագրին մէջն ալ Խոհարար է:

Սակայն ասորեիւնն կրկնիմաստ է. և կը նշանակէ թէ՛ կերակուր եփող և թէ Դատաւոր և դահիճ: Այսինքն իրեն քարոզութեամբը սարսափահար Նինուէացոց մէջ՝ Յովնան սարսափեցուցիչ դատաւորի մը պէս կանգնած կը նկատէ, և դահի մը սպառնական ձեւ մէջ իբր թէ ասէ. Երեք օրէն Նինուէ կը կործանի եթէ չապաշխարէք:

Երկիւղն աննկարագրելի եղած է, որ մինչև անգամ անասուններուն ալ ծոմ պահել տուած են, և արդինաւոր եղած պիտի ըլլայ՝ առանց պատճառն հասկանալու և ի շինութիւն պահել տուողներուն:

Հ. Գ. Ն.

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԽՈՋԱՐԱՐ ԳԵՐԵԶՄԱՆՆՈՅԻ ՍԵՋ

✽ ✽

Տարականերուն ձիւնն է սև նոճիներէն, Որոնք անհուն օտաւիւնի մէջ կ'որորեն Գորը ու երեւակ շերմացարբեր մարտերայ, Իրեկնալոյսն երգի մը վանկն է ոսկեղէն Որ ըստուերին մանեղակին մէջ կը զոգայ...

Ա՛հ, չըզիւնալ ճամբն օր մեզ կ'առաջնորդէ, Ինչպէս լուսինը ցայգաթամի իր արծաթէ. Գերեզմանէն Անծանթին ցընորակաւ.